

ՌԱՖԱՅԷԼ ԶԱՐԴԱՐՆԱՆ, «Դու եւ ես».

Այս հատորի մէջ տեղ գտած արձակ բանաստեղծութիւնների մեծ մասը, ինչպէս վկայում է հեղինակը, գրւած են կովկասում 1916 եւ 1917 թւին: Ուշագրաւ է, որ այդ օրերի յեղափոխական ակնկոծութիւնները համարեա թէ արձագանգ չեն ունեցել հեղինակի յոյգերի ու ապրումների վրա, եւ հատորի մէջ բացառութիւն են կազմում «փաղափաղական մոտիւմներին» նւիրած քերթւածները (LXXXI եւ այլն):

«Դու եւ ես»-ի մէջ երկու տիբական յոյգ կա՝ կնոջական սէրը եւ կորսւած հօր կարօտը:

Սիրոյ յոյգը արտայայտւած է որպէս կուսական մի ապրում, մաքուր ու անբիծ մի տեմէ, որ յատուկ է պատանեկան հոգիներին: Այդ այն սէրն է, որ երգել է Պ. Դուրեանը եւ նրանից տասնեակ տարիներ յետոյ՝ Վ. Տէրեանը: Այդ սէրը շիկնող արշալոյսն է իր ակնախօսի գոյներով եւ ոչ թէ երկնում փառազայրող կրակ ու բոցը, որի մէջ մարմնի հետ միասին այրւում է նաեւ հոգին:

Ես կը սիրեմ արշալոյսը որ կը բռնկի լեռներուն կատարէն, կը սիրեմ առաջին ցնցումները զարթնումի:

Ես կը սիրեմ քո արշալոյսը, իմ սիրտ առաջին սարսուռներդ, ոստումներդ անվարձ՝ դէպի անվերջ նոր երկինքներ:

«Առաջին սարսուռներով» տրոփում սրտի սիրած էակն էլ մի «ամէնոս աղջիկ է», «արտերուն մէջ միմայ, երազին ժպտացող մանկան պէս», որ փախչում է բանաստեղծից եւ հէնց իր այդ փախուստով էլ սիրելի է նրա համար:

Կը սիրեմ Թախիծը քո անծիր, համբոյրը ու սիրոյ խօսքերը Թովչական, որ չըսիր:

Կը յիշեմ Դեշերը լուսնկայ, Թոթո՝ լուսն իմ դողդոջ, փախուսող ամէնոս աղջկայ:

Ու իմ քոյր, իմ քնոյշ սրտակից, գուրգուրանքդ դադարի կոյուղէ այնքան քաղցրօրէն ինձ՝

Երբ յանկարծ կ'յիշեմ քեզ այնպէս, արտերուն մէջ միմայ, երազիս ժպտացող մանկան պէս:

Երազային ու երեքային են նաեւ սիրային պահերն ու այն հանդիպումները սիրած էակի հետ, որ նկարագրւած են այս քերթւածների մէջ: Մտքմանկան սիրով ու կրքով անգործող էակներ չեն, որ հանդիպում են միմանց, այլ կոյս հոգիներ, որոնց զգամները ձեռքի մէջ առնելուց այն կողմը չեն անցնում:

Եւ երբ մի անգամ տղան տեսնում է աղջկայ սրտմեները՝ «Քափանցիկ մետաքսէ գուլպաներուն տակ քաղնած» եւ նրա մէջ ցանկութիւն է առաջանում իր դողդոջուն շրթներով համբուրելու այդ սրտմեները, անմիջապէս մի ուրիշ զգացում ծառանում է դրա դէմ եւ արգելում «այսպիսի բան խորհիլը», որովհետեւ գիտէ, որ այդ «ամօք է»:

Դպրոցական պատանիներին յատուկ սիրոյ այս զգացումը փիզիական ունի իր մէջ: Նրանով համակւած տղայի համար սիրոյ առարկայ կարող է լինել միայն հրեշտակաման մի աղջիկ, որին չի դիպել մարմնական սիրոյ կոյսը, մանաւանդ, նա կրում է իր վրա փիզիական սիրոյ արտայայտութիւնը, միայն եւ միայն հակալարմէ է յարուցանում բանաստեղծի հոգում:

Տիկին

Դուք ամուսնացած էք:

Այնպէս ալլակերպ է ձեր դէմքը հե-
մա եւ ձեր որովայնի ստեղծագործ կո-
րութիւնը սակայն, չատ աններդաշնակ
կստեւեղածի դեղեցիկ վերջալոյսի ֆո-
նին վրա պարտէզի:

. . . Ձեր դրեթէ ապշած նայածքը,
գեղակորոյս ձեր էութեան այս անտար-
բեր հետաքրքրութիւնը վերջին՝ ուղ-
ղած է դէպի ինձ:

Բայց բանաստեղծը խորշում է արդէն
այդ կնոջից, որը «այնպէս փոխւած է»
այժմ: Չկան այլեւս առաջւայ ծաղիկ-
ները, «այրւել են թիթեռները լապտերի
բոցէն» եւ շուշամ աղջիկը դարձել է . . .
«չնչող մի դիակ»:

Այսպիսի մի մաքրամաքաւ սիրով
շուշամաման աղջկան սիրել կարելի է
նչ թէ մեծ քաղաքների սրնարաններում,
այլ «բարձր ծառերու ստերներում
տակ», «աստղերում հետ», «անյայտ լը-
մակի ափին», «չեռնալամջի ծաղկաւտ
գերեզմանի» քով բաց «երաբոյր եղբե-
րեւեմի» տերեւների սոսափիւնին ուն-
կեցիք: Եւ բնութեան ներքեւ թաղա-
քի գեղեցիկ նկարագրութիւններ կան
այս հատորի մէջ, որոնք վկայում են
այն մասին, որ կնոջական սիրոյ կող-
քին բանաստեղծի հոգին հրաքրոյ միւս
սիրական յոյզն է բնութեան սէրը:

Գարո՛ւն, դարո՛ւն, դարո՛ւն:

Գլուխս կիյնայ ծաղիկներուն ու ե-
րգանքն իր թեւերուն՝ ինձ կը տանի՛:

Կանաչադեղ հորիզոններն համբուրող
սա կապտոյր քաղցրանհուն, ամպերու
սա ցանցնւած դողդոջ դնացը դէպի հե-
ռու անծանօթներն անընկալն:

Յաւերժական վտակները գլզլան՝ ու-
ռինքու ստեւափակ խորունկն, գզան-
քը մեղմաշունչ հովերուն, սոսաւունը ե-
րիտասարդ ճիւղերուն, թռիչքը փոքրիկ
թեւերու՝ երկնակապոյտի մաքուր կա-
մարէն:

. . . Ինչպէ՞ս ըսել, ինչո՞ւ երգել,
երբ լինչիւն ու դաշնաձայն, քաղցրա-

տարած եւ անդորր, մայր բնութիւնը
կերդէ՛:

Բնորոշ է, որ նոյնիսկ բնութեան մէջ
բանաստեղծը սիրում է նրա առաջին
գարթօմբը՝ մթնաշաղը, արշալոյսը,
գարունը եւ, առհասարակ, մեղմ պա-
հերը: Ահարկու փոքրիկները, տակնու-
վրայուրիւնն ու պեկոծութիւնը չեն
գրաւում նրան:

Գեղեցիկ են նաեւ այն քերթածները,
որոնց մէջ արտայայտած է բանաս-
տեղծի կարօտը իր կարւած հօր համար:

Հայր, երբ պիտի դաս:

Կարօտը ծովաջաւ սրտիս մէջ, տես:

Հոգիս՝ տառապանքէն հողմալար՝

Կուրծքիս տակ տերեւի պէս կը դողա:

Չպիտի՞ իշխա:

Այս կարօտը առանձնապէս ուժեղա-
նում է, երբ գարնան գալով կենդանա-
նում է բնութիւնը: Բանաստեղծի «հո-
գին խելար» այդ ժամանակ քոչում է
դէպի հայրը: Նա հիացած է «քացւած
ծաղիկներով», «կանաչ արտերով» ու
«մեղմ հովերով» եւ ուզում է, որ իր
խնդութիւնը կատարեալ լինի ու ներ-
շնչում է իրեն այն սին հաւատը, թէ
«այս առաւօտ, վերջապէս, դարունին
հետ հայրիկս մեզի կուգա՛յ»: Եւ նրա
երեւակայութիւնը ծրագրում է համ-
դիպման մանրամասնութիւնները:

Ես կը նետե՛մ դանդուրներէս լիւա-
ները հրասարսուռ, դէպի դալար դաշ-
տերէն ու ոսկեծովի արտերէն, մոռնա-
լով արցունքը քայլերուս տակ մեռնող
ծաղիկներուն՝

Ես քեզի՛ կուգամ, հայրիկ, մայիսեան
երգով, զարնան թեւերով, փարելու փո-
շեթաթաւ ծունդերուդ եւ աչքերս, խեղ-
թութիւնով լեցուն աչքերս՝ ներթափա-
կուրծքիդ վրա թաղելու:

«Դու եւ ես»-ի բանաստեղծութիւնը
յայտնի է ոչ թէ խոհերի բանաստեղ-
ծութիւն է եւ այդ պատճառով էլ նրա
արժէքը գերազանցապէս ձեւի է ոչ թէ
խորքի մէջ փնտռելու է: Ա. Խ.